

УДК 336.22+336.713

Н.В. ЯКУША, Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого

СПЛАТА ЗБОРУ ДО ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ З ОПЕРАЦІЙ КУПІВЛІ- ПРОДАЖУ БЕЗГОТІВКОВОЇ ІНОЗЕМНОЇ ВАЛЮТИ ЗА ГРИВНЮ

Ключові слова: збір, обов'язкове державне пенсійне страхування

В умовах існування незалежної української держави її розвиток та зміцнення нерозривно пов'язується з реформуванням системи оподаткування та системи публічних доходів країни в цілому, удосконаленням їх правового регулювання та досягненням ними міжнародних стандартів у цій сфері.

Значний вклад в науку фінансового й податкового права в останні роки зробили російські і українські вчені, такі як Г.В. Бех, Д.В. Винницький, Л.К. Гурєєв, М. В. Івлієва, Д.А. Кобильник, І.І. Кучеров, М.П. Кучерявенко, М.О. Перепелиця, Г.В. Петрова, Д.М. Щекін. Вагомий внесок в розробку саме проблеми регулювання справляння загальнодержавних зборів зроблено Н.Ю. Пришвою, І.Є. Криницьким та ін. Загальною характеристикою збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, а також виділення їх видів в своїх працях займалися такі видатні вчені сучасності, як М.П. Кучерявенко в академічному курсі «Податкове право України» [1], Г.В. Бех в підручнику «Фінансове право України» [2] в розділі «Правове регулювання загальнообов'язкового державного страхування». Проте недосконалість законодавства в сфері регулювання зборів, страхових внесків, неоподаткових платежів, наявність суперечливих питань, юридичних колізій свідчать на користь актуальності й своєчасності даного напрямку.

Збір на обов'язкове державне пенсійне

страхування згідно п.16 ст.14 Закону України «Про систему оподаткування» [3] відноситься до загальнодержавних зборів. Правове регулювання механізму обчислення, сплати цього платежу більш детально викладено в Законі України від 26.06.1997 р. «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» № 400/97-ВР [4], в ряді підзаконних актів, які були прийняті на підставі цього Закону та уточнюють його окремі положення, а також в Законі України від 09.07.2003 року «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [5].

Призначенням цього різновиду соціальних зборів є формування фінансово обґрунтованих підстав для реалізації певних видів соціальних функцій держави. Особливістю застосування збору на обов'язкове державне пенсійне страхування є його накопичувальний характер, тобто він поєднує в собі як використання коштів пенсійного фонду для утримання осіб, які вже перебувають на пенсії, так і формування фондів для майбутніх пенсіонерів.

Кошти, отримані від сплати цього збору, зараховуються до спеціального фонду державного бюджету і використовуються згідно з законом про Державний бюджет України.

Сплата збору на обов'язкове державне пенсійне страхування деталізується з окремих видів господарських операцій. Відносно цього треба керуватися Розділом 7 Інструкції про порядок обчислення і сплати страховальникам і застрахованими особами внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування до Пенсійного фонду України, затвердженої постановою Правління Пенсійного фонду від 19.12.2003 року № 21-1 [6] та Порядком сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 03.11.1998 р. № 1740 [7].

Законом України «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» передбачені такі види збору до Пенсійного фонду України:

- з операцій купівлі-продажу безготівкової іноземної валюти за гривню;
- з операцій з продажу ювелірних виробів;
- з операцій з відчуження легкових автомобілів;
- з операцій купівлі-продажу нерухомого майна;
- з вартості послуг стільникового рухомого зв'язку.

Мета та завдання цієї статті полягає в проведенні теоретичного аналізу справляння збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з операцій купівлі-продажу безготівкової іноземної валюти за гривню, дослідженні специфіки його суб'єктного складу, визначенні недоліків на законодавчому рівні, окресленні напрямків удосконалення чинного законодавства з цього питання.

Відповідно до п.5 ст.1 Закону України «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» [4], п.7 Інструкції про порядок обчислення і сплати страхувальниками та застрахованими особами внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування до Пенсійного фонду України, затвердженої Правлінням Пенсійного фонду України [6] та п.2 Порядку сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій [7], платниками збору виступають юридичні й фізичні особи, які здійснюють операції з купівлі-продажу валют. Ставка цього збору встановлюється на кожен рік. Так, відповідно до ст.77 Закону України «Про Державний бюджет на 2009 рік» від 26.12.2008 року № 835-VI [8] встановлено, що збір на обов'язкове державне пенсійне страхування з купівлі-продажу безготівкової іноземної валюти за гривню протягом 2009 року справляється в розмірі 0,2 відсотка (у 2008 році було 0,5 %).

Платниками цього збору є особи, що здійснюють операції з купівлі-продажу іноземної валюти за гривню. Банки зобов'язані нараховувати, утримувати та одночасно з подачею заявки на купівлю іноземної валюти, здійс-

нювану ними як за власними операціями, так і від імені та за рахунок клієнтів таких банків, сплачувати до спеціального фонду державного бюджету додатковий збір на обов'язкове державне пенсійне страхування у розмірі, встановленому Законом про Державний бюджет України на відповідний рік, від суми операції купівлі-продажу безготівкової іноземної валюти за гривню, зазначеної у такій заявці. З комплексного аналізу Закону України «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» [4] вбачається, що банки сплачують збір на обов'язкове державне пенсійне страхування за рахунок власних коштів у разі купівлі іноземної валюти на власні потреби, а за операціями банку з купівлі іноземної валюти за рахунок клієнтів збір на обов'язкове державне пенсійне страхування сплачують клієнти; обов'язком банку є нарахування та утримання з клієнтів суми збору. При покупці іноземної валюти через уповноважений банк клієнт представляє платіжне доручення, в якому вказує суму коштів, що підлягають перерахуванню з рахунка підприємства на зазначені цілі. Виходячи з суми, що підлягає перерахуванню на покупку валюти, провадиться розрахунок суми збору на обов'язкове державне пенсійне страхування. При розрахунку цього збору не враховується комісійна винагорода та маржа по операціях купівлі-продажу іноземної валюти.

Після придбання іноземної валюти банк самостійно провадить перерахування збору до Пенсійного фонду, виходячи з реально витрачених коштів на покупку валюти. У випадку, якщо угода на покупку валюти не відбулась або відбулося не в повній сумі, банк повертає на рахунок підприємства невикористані кошти.

На перший погляд все зрозуміло, але все ж таки існували і проблемні питання. Зобов'язання щодо сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування юридичними особами з операції купівлі-продажу валют, об'єкт оподаткування при здійсненні таких операцій та порядок сплати збору з

операцій купівлі-продажу валют встановлені Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» № 208-XIV від 22.10.1998 року [9]. Пунктом II цього Закону встановлений термін дії цього ж Закону – він діє з дня його опублікування до прийняття Верховною Радою України рішення про повне погашення заборгованості з виплати пенсій, що здійснюється за рахунок коштів Пенсійного фонду України. У зв'язку з тим, що Закон № 208-XIV мав певний, але не чіткий термін дії, Верховна Рада України щорічно в законах про Держаний бюджет України на кожний наступний рік, починаючи з 2001 року, подовжувала термін дії Закону України № 208-XIV «Про внесення змін до Закону України «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» і по теперішній рік. Зазначених змін зазначали як об'єкт для нарахування зазначеного збору, так і його ставки, а також суб'єктний склад платників.

Так, Законом України «Про Державний бюджет на 2006 рік» від 20.12.2005 року № 3235-IV [10], було продовжено дію Закону України № 208-XIV від 22.10.1998 року «Про внесення змін до Закону України «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» та встановлено, що збір з купівлі-продажу безготівкової валюти протягом 2006 року справляється з операцій купівлі-продажу безготівкової валюти в розмірі 1,3 відсотки. Платниками такого збору є юридичні особи - нерезиденти, власники корпоративних картрахунків іноземної валюти, банки - члени міжнародних платіжних систем, уповноважені банки з операцій за власними зовнішньоекономічними договорами, що здійснюють операції з купівлі-продажу безготівкових іноземних валют, та при цьому збір сплачується до спеціального фонду державного бюджету.

Так, за 2006 рік деякі уповноважені банки сплатили збір на обов'язкове державне пенсійне страхування в розмірі 1,3 відсотка *тільки* за здійснення операцій по купівлі-продажу

безготівкових іноземних валют для виконання зобов'язань за власними зовнішньоекономічними договорами. А якщо за цей період, тобто з 01.01.2006 року по 31.12.2006 року операцій з купівлі-продажу іноземної валюти для виконання зобов'язань за власними зовнішньоекономічними договорами не здійснювались, то уповноважені банки вважали, що у них відсутній об'єкт для нарахування та сплати збору з операцій купівлі-продажу безготівкових валют. Тобто, виникла колізія в законодавстві, яка спричинила чисельні запити та судові спори між уповноваженими банками та Пенсійним фондом.

В свою чергу, Пенсійний фонд вважав, що згідно п.5 ст.1 Закону України «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» банківські установи є платниками збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, та згідно п.4 ст.2 зазначеного Закону повинні сплачувати збір з сум операцій з купівлі-продажу валют. На підставі Закону України «Про Державний бюджет України на 2006 рік» було прийнято постанову Кабінету Міністрів України № 188 від 22.02.2006 року [11], якою внесено зміни до Порядку сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій, відповідно до п.2 якого «Збір на обов'язкове державне пенсійне страхування з операцій купівлі-продажу безготівкової валюти сплачують *юридичні особи - резиденти*, нерезиденти, постійні представництва юридичної особи – нерезидента, власники корпоративних картрахунків іноземної валюти, банки-члени міжнародних платіжних систем, уповноважені банки з операцій за власними зовнішньоекономічними договорами та фізичні особи, у тому числі нерезиденти, що здійснюють операції з купівлі-продажу безготівкової іноземної валюти», тобто збір повинні сплачувати всі юридичні особи - резиденти, в тому числі й з операцій за власними зовнішньоекономічними договорами, які укладаються уповноваженими банками під час здійснення ними господар-

ської діяльності. Також Пенсійний фонд наголошував на спільному Роз'ясненні до Постанови Кабінету Міністрів України від 03.11.1998 року № 1740 Національного банку України та Пенсійного фонду України від 07.04.2006 року № 13-116/1314-3774 [12], а також спільному листі Національного банку України та Пенсійного фонду України від 15.08.2006 року № 25-111/1872-8564 [13] щодо виконання вимог статті 98 Закону України «Про Державний бюджет України на 2006 рік», де передбачалась сплата збору з усіх власних операцій банку. Було також наголошено на тому, що банки не в повній мірі утримують відповідні суми коштів збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, що в свою чергу призводить до недоотримання Пенсійним фондом значних коштів, негативно впливає на наповнення спеціального фонду державного бюджету та посилює напругу у суспільстві.

Таким чином, у зв'язку з наявністю чисельних запитів уповноважених банків і судових спорів між управліннями Пенсійного фонду України та уповноваженими банками, Національний Банк України видав лист від 19.01.2009 р. № 13-117/252-731 [14], де надав роз'яснення щодо сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з операцій купівлі-продажу безготівкової іноземної валюти за гривні.

Так п.1.2, 1.7 Постанови Правління Національного Банку України від 18.12.2008 р. № 435 «Про функціонування безготівкового міжбанківського валютного ринку України» [15] необхідно розглядати у системному аналізі зі ст.6 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.1993 р. № 15-93 [16], оскільки дана Постанова № 435 розроблена на виконання, зокрема, розділів II і III Декрету.

Відповідно до ст.6 Декрету, уповноважені банки, що одержали ліцензію Національного банку України, від свого імені купують і продають іноземну валюту на міжбанківсь-

кому валютному ринку України за дорученням і за рахунок резидентів і нерезидентів. Таким чином, банки завжди купують іноземну валюту від свого імені під час функціонування системи підтвердження угод на міжбанківському валютному ринку України. Відповідно збір на обов'язкове державне пенсійне страхування сплачується банками: у випадку купівлі іноземної валюти на *власні потреби* – за рахунок власних коштів, клієнтами – у випадку купівлі іноземної валюти банком для власних клієнтів – за рахунок коштів, що утримуються з цих клієнтів.

Починаючи з 2007 року в законах про Державний бюджет України на відповідний рік передбачається, що платниками такого збору є юридичні особи - резиденти, нерезиденти, постійні представництва юридичної особи - нерезидента, власники корпоративних картрахунків іноземної валюти, банки - члени міжнародних платіжних систем, *банки (у тому числі уповноважені банки з операцій за власними зовнішньоекономічними договорами)* та фізичні особи, в тому числі нерезиденти, що здійснюють операції з купівлі-продажу безготівкових іноземних валют. Банки та їх установи зобов'язані нараховувати, утримувати та одночасно з подачею заявки на купівлю іноземної валюти, здійснювану ними за власними операціями і від імені та за рахунок клієнтів таких банків, сплачувати до спеціального фонду державного бюджету додатковий збір на обов'язкове державне пенсійне страхування у розмірі, який встановлюється відповідним Законом України «Про Державний бюджет України» від суми операції з купівлі-продажу безготівкової валюти, зазначеної у такій заявці, вести податковий облік та подавати звітність органам Пенсійного фонду України. Отже, вже не існує тих нечітких формулювань в законодавстві, які в свою чергу призвели до колізій в правовідносинах між суб'єктами справляння цього збору.

Облік сум збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів госпо-

дарських операцій ведеться відповідно до законодавства. Банки подають до 20 числа місяця, що настає за звітним, до органів Пенсійного фонду України, в яких вони зареєстровані як платники страхових внесків, звіт про нарахування та сплату збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з операцій купівлі-продажу безготівкової валюти за гривню.

Таким чином, на законодавчому рівні була врегульована колізія, яка призвела до спірних питань щодо сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування від операцій з купівлі-продажу іноземної валюти, а нами зроблені оцінка та висновки щодо підходів до вирішення цих питань, а також комплексний, узагальнений аналіз правової проблеми, що може в свою чергу використовуватися при вдосконаленні законодавства, зокрема, при прийнятті Податкового кодексу України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кучерявенко М. П. Податкове право України: Академічний курс : підручник / М. П. Кучерявенко. - К. : Всеукр. асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – С. 636-644.
2. Фінансове право України : підручник / Г. В. Бех, О. О. Дмитрик та ін. ; за ред. проф. М. П. Кучерявенка. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – С. 247-248.
3. Закон України «Про систему оподаткування» : від 18.02.1997 р., № 77/97-ВР // ВВР України. - 1997. - № 16. – Ст.119.
4. Закон України «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» : від 26.06.1997 р., № 400/97-ВР // ВВР України. - 1997. - № 37. - Ст. 237.
5. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» : від 09.07.2003 р., № 1058-IV // ВВР України. - 2003. - № 49-51. - Ст. 376.
6. Інструкція про порядок обчислення і сплати страховальниками та застрахованими особами внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування до Пенсійного фонду України : від 19.12.2003 р., № 21-1 // Офіційний вісник України. - 2004. - № 3. – Ст. 148.
7. Порядок сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій / затв. Постановою Кабінету Міністрів України : від 03.11.1998 р., № 1740 // Юридичний вісник України. – 26.04-01.05.2007.
8. Закон України «Про Держаний бюджет України на 2009 рік» : від 20.12.2005 р., № 3235- IV// ВВР України. - 2009. - № 20. - Ст. 269.
9. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» : від 22.10.1998 р., № 208-XIV //ВВР України. – 1998. - № 49. - Ст. 303.
10. Закон України «Про Держаний бюджет України на 2006 рік» : від 20.12.2005 р., № 3235- IV// ВВР України. - 2006. - № 9. - Ст. 96.
11. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до порядку сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій» : від 22.02.2006 р., № 188 // Офіційний вісник України. - 2006. - № 8. – Ст. 445.
12. Лист Національного банку України та Пенсійного фонду України щодо роз'яснення до постанови Кабінету Міністрів України : від 03.11.1998 р., № 1740 (зі змінами та доповненнями : від 07.04.2006 р., № 13-116/1314-3774).
13. Лист Національного банку України та Пенсійного фонду України щодо виконання щодо виконання вимог статті 98 Закону України «Про Державний бюджет України на 2006 рік» : від 15.08.2006 р., № 25-111/1872-8564.
14. Лист Національного банку України про роз'яснення щодо сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування : від 19.01.2009 р., № 13-117/252-731.
15. Постанова Правління Національного

Банку України «Про функціонування безготівкового міжбанківського валютного ринку України»: від 18.12.2008 р., № 435.
16. Декрет Кабінету Міністрів України

«Про систему валютного регулювання і валютного контролю»: від 19.02.1993 р., № 15-93 // Вісник податкової служби України. – 2003. - № 9. – Ст. 12.

Якуша Н. В. Сплата збору до Пенсійного фонду з операцій купівлі-продажу безготівкової іноземної валюти за гривню / Н. В. Якуша // Форум права. – 2010. – № 1. – С. 441–446 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-1/10jnvvzg.pdf>

Виконаний аналіз одного із виду збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, детально розглянутий його правовий механізм, відокремлений його платник, об'єкт оподаткування, ставку збору, строки сплати до Пенсійного фонду. Досліджено колізію в законодавстві, яка спричиняла неоднозначне тлумачення правових норм.

***

Якуша Н.В. Уплата сбора в Пенсионный фонд при осуществлении операций купли-продажи безналичной иностранной валюты за гривну

Выполнен анализ одного из вида сбора на обязательное государственное пенсионное страхование, подробно рассмотрен его правовой механизм, выделен его плательщик, объект налогообложения, ставка сбора, сроки его уплаты в Пенсионный фонд. Исследована коллизия в законодательстве, которая вызывала неоднозначное толкование правовых норм.

***

Iakusha N.V. Payment of Pension Found In the Operation of Purchase and Sale of Non-Cash Foreign Currency for the Hryvnia

The analysis one type of gathering on obligatory state pension insurance, discussed in detail its legal mechanism, it highlighted the payer, the object of taxation, tax rate, the timing of its payments to the Pension Fund. We study the conflict in the legislation, which caused an ambiguous interpretation of the law.